

UDK 811.163.6'367.626.1"15"

Alenka Jelovšek

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovška, ZRC SAZU, Ljubljana
alenka.jelovsek@zrc-sazu.si

»MY SVA TÉH SVETNIKOU OTROCI«: DVOJINA OSEBNIH ZAIMKOV V SLOVENSKEM KNJIŽNEM JEZIKU 16. STOLETJA

V članku so na podlagi popolnega izpisa iz del slovenskih protestantskih piscev predstavljene dvojske paradigme osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja, za katere so značilne številne dvojnice, ki so v odvisnih sklonih nastale zlasti zaradi postopne pluralizacije. Opisana so pogostnostna razmerja med posameznimi dvojnici pri različnih avtorjih, opozorjeno pa je tudi na občasno izrabo dvojničnosti za doseganje stilnega učinka.

Ključne besede: osebni zaimki, dvojina, pluralizacija, dvojničnost

Based on the complete excerpt of the 16th-century Slovene Protestants' works, the article presents the dual personal pronoun paradigms in the 16th-century Slovene literary language. Typical of these paradigms are numerous examples of variant forms that in oblique cases arose mostly by gradual pluralization of the dual. The article also presents the frequency of these variants by individual authors and the occasional use of variants for stylistic effects.

Keywords: personal pronouns, dual, pluralization, variation, Slovene literary language of the 16th century

0 Uvod

Dvojina kot slovnična kategorija števila je v okviru binarnih opozicij podvarianta množine in je dvojno zaznamovana tako proti ednini kot proti množini, zato je v jezikovnih sistemih nestabilna in je v večini indoevropskih jezikov izginila (Derganc 1996: 7). Tudi v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je že prihajalo do njenega nadomeščanja z množino, in sicer tudi pri osebnih zaimkih, ki so posebnega pomena pri ohranjanju dvojine (Jakop 2008: 29–30). Na pluralizacijo osebnih zaimkov v 16. stoletju je opozorilo že več avtorjev (prim. Tesnière 1925; Derganc 1993, 1994, 1996; Jakop 2008, 2010), vendar zaradi omejenega gradiva niso mogli podati celovite slike o njenem napredovanju v tem obdobju. Ta prispevek je zato poskus, na podlagi popolnega izpisa iz del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja¹ predstaviti dvojske paradigme osebnih zaimkov s poudarkom na pluralizaciji, ki je glavni

¹ Popolni izpis iz 53 del (slovenskih) protestantskih piscev 16. stoletja je bil opravljen na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. O zbiranju in urejanju gradiva prim. npr. Merše 2001. Pregled listkovne kartoteke se je zaradi homonimnosti z množinskimi oblikami in velike količine gradiva mestoma pokazal kot nezadosten, zato je bil dopolnjen s primerjalnim pregledom besedil, pri biblijskih tekstih tudi v primerjavi s sodobnim prevodom. Kljub temu je nemogoče z gotovostjo trditi, da so bile zajete popolnoma vse oblike zaimkov, ki bi jih lahko po navedenih merilih uvrstili med dvojske.

vir dvojničnosti v njih. Pri tem je pri pluraliziranih oblikah kot merilo za njihovo uvrščanje v dvojinsko paradigmo upoštevano ujemanje z dvojinskim glagolom ali koreferenčnost z izvirno dvojinsko obliko v sobesedilu (oblikovna dvojinskost), ne pa tudi zgolj iz sobesedila razviden dvojinski pomen (pomenska dvojinskost). Podana so vsaj približna razmerja v rabi posameznih dvojnic, na tej podlagi pa so nakazane splošne tendence razvoja dvojinskih osebnih zaimkov v prvem obdobju oblikovanja slovenskega knjižnega jezika.

1 Pogled nazaj: Stanje v praslovanščini

	1dv.	2dv.	3dv.		
IMENOVALNIK	*vĕ	*va/*vy	*ona (m)	*onĕ (s)	* onĕ (ž)
RODILNIK	*naju	*vaju	*jeju		
DAJALNIK	*nama	*vama	*jima		
TOŽILNIK	*na	*va	*ja	*ji	*ji
ZVALNIK	*vĕ	*va	*ona	*onĕ	*onĕ
MESTNIK	*naju	*vaju	*jeju		
ORODNIK	*nama	*vama	*jima		

Tabela 1: Praslovanske paradigme osebnih zaimkov (povzeto po Jakop 2008: 76, Ivšić 1970: 224).

Tesno povezanost med dvojino in množino kaže že psl. stanje, kjer sta imela v dvojini prvo- in drugoosebni zaimek v imenovalniku enak vzglasni element,² ki izvira že iz pie. (*ue) in je bil značilen tudi za zaimek za 1. os. mn., kar kaže na nerazlikovanje med dvojino in množino v ie. prajeziku (Arumaa 1985: 170). Ker je bila imenovalniška osnova prvoosebnega zaimka s samoglasnikom, tipičnim za paradigmo drugoosebnega zaimka, v nasprotju z načelom resonantnosti,³ je bila odprta za nalikovne spremembe. Medtem ko se je v psl. imenovalnik množine že preoblikoval,⁴ se je v dvojini še ohranila starejša oblika *vĕ*.

Imenovalniška oblika pri drugoosebnem dvojinskem zaimku ni enoznačno rekonstruirana: večina avtorjev na podlagi stesl. predpostavlja za psl. obliko **va*, ki

² Na podlagi rabe tako za 1. kot za 2. osebo se domneva, da je šlo za inkluzivni zaimek, ki je vključeval govorca in naslovnika (Matasović 2008: 235).

³ Pri zaimkih kot majhni in zaprti (kar jih približuje slovničnim besednim vrstam) ter pomensko med seboj tesno povezani in soodvisni skupini besed igra v številnih jezikih veliko vlogo tudi glasovna povezanost posameznih oblik: rima, aliteracija in druge glasovne povezave v nekaterih zaimenskih sistemih odražajo kategorije, kot so oseba, število in sklon; tovrstni sistemi so v jezikoslovni literaturi označeni kot resonantni (Nichols 2006: 292). Kot zgled resonantnega sistema Nicholsova navaja zaimenski sistem prafinščine: 1ed. *minā*, 2ed. *tinā*, 1mn. *me*, 2mn. *te*. Edninski obliki povezuje rima (*-inā*), enako množinski (*-e*); prvoosebna zaimka povezuje aliteracija *m-*, drugoosebna aliteracija *t-*.

⁴ Namesto pie. **we-* se je za večje razlikovanje od drugoosebnega zaimka uveljavila oblika **my*, ki je vzglasni *m-* domnevno prevzela po odvisnih sklonih zaimka za 1. os. ed. ali po naliki z glagolskim obrazilom za 1. os. mn. (Matasović 2008: 235); izglasni element *-y* naj bi se razvil pod vplivom zaimka za 2. os. mn. (Matasović 2008: 235; Beekes 1995: 209) ali na podlagi pie. oblike tožilnika zaimka za 1. osebo mn. **mōns* (Arumaa 1985: 166; Matasović 2008: 235).

je bila prvotno omejena na funkcijo tožilnika dvojine (Šivic Dular 2006: 11), Decaux pa predvideva obliko *vy, ki je homonimna z imenovalnikom zaimka za 1. os. mn. (Derganc 1993: 10; Snoj 2003: 819; Jakop 2008: 76) in se ob glagolih v dvojini pojavlja že v najstarejših stesl. kanonskih tekstih (Matasović 2008: 236). Čeprav po Decauxu homonimnosti dvojinske in množinske oblike ne bi smeli razumeti kot začetek pluralizacije, A. Derganc meni, da je gotovo imela močan vpliv nanjo, saj se je v mnogih slovanskih jezikih pluralizacija začela ravno pri 2. osebi (Derganc 1994: 73).

V odvisnih sklonih sta bili osnovi enaki kot v množini (*na-, *va-), končnice pa se ujemajo z dvojnimi imenskimi (Arumaa 1985: 170; Šivic Dular 2006: 12).

Za 3. osebo v praslovanščini ni obstajal poseben zaimek, temveč sta to vlogo opravljala kazalna zaimka *onъ/ona/ono in *jъ/ja/je, ki sta se sčasoma združila v enotno paradigmo, sestavljeno iz imenovalniških oblik prvega in odvisnih sklonov drugega zaimka; s tem se je oblikoval podoben supletivizem osnov med imenovalnikom in ostalimi skloni kot pri zaimkih, ki spola ne izražajo.

2 16. stoletje

V slovenskih srednjeveških rokopisih dvojina ni nikjer izpričana, zato ni mogoče spremljati njenega razvoja do 16. stoletja, ko je bila že v prvem objavljenem protestantskem delu, Trubarjevem Katekizmu iz leta 1550, izpričana delna ali popolna pluralizacija oblik.

Shnim ye ftuarill femllo, nebu ... Moſha potle to fheno Inu ye vkupe porozhill, Vſo ftuar ye **nima** ifrozhil, de ima **nim** flufhiti (TC 1550: 146)

Tovrstni zgledi so predstavljali težavo pri določanju dvojninskih paradigem osebnih zaimkov, zato je bilo treba za potrebe analize določiti merila za razmejitev dvojninskih in množinskih oblik.

2.1 V gradivu se kažejo različne stopnje pluralizacije imenovalniških oblik zaimkov:

a) popolna ohranitev dvojine tako pri zaimku⁵ v vlogi osebkas kot pri ujemajočem se glagolu v povedku;

Midua fua tudi zhloueka uſimu slu poduershena (TT 1557: 378)

sakaj hozheta **vydva** ta Folk od fvojga della proftiga fturiti (DB 1584: I, 36b)

sdaici **ona** ſapuſtita ta zheln inu niu ozheta (TE 1555: C3a)

b) množinski ali z množinskim homonimni zaimek ob dvojninskem glagolu;

my pryemlieua to, kay ſo nayu dela ſaſlushila (JPo 1578: I, 129a)

Vy fta me v'nefrezho pèrpravila (DB 1584: I, 23a)

Oni fe ne fta nikogar bala, obena ftuar nei bila nima fourash (TT 1557: 13b)

⁵ Bodisi izvirne (ali z dva okrepljene) oblike pri tretjeosebne zaimku ali nove oblike prvo- in drugoosebne zaimka, nastale z okrepitevijo množinske oziroma z množinsko homonimne dvojinske oblike s števnikom dva. Obliki prvo- in drugoosebne zaimka brez dva sta obravnavani pri tipu b.

c) dvojski zaimek ob množinskem glagolu;⁶

tiga **vidua** nemate diati pres Boshye Bessede (TO 1564: 131b)

č) pluralizacija tako zaimka kot glagola, dvojskost je razvidna le iz sobesedila.

Kadar sta letu ta Apostola, Barnabas inu Paulus, flifhala, sta fvoj gvant restèrgala, inu sta fkozhila mej ta Folk, sta vpila inu djala: Vy Moshje, kaj tu délate? **My fmo** tudi mértvazhki ludje, raunu kakòr vy, inu vam Evangeli predigujem[!] (DB 1584: III, 69b)⁷

Prvi trije tipi, ki vsaj deloma izkazujejo oblikovno dvojskost, so bili uvrščeni med dvojske oblike, medtem ko so bili primeri zadnjega tipa zaradi osredotočenosti na oblikovno podobo kljub pomenski dvojskosti prišteti k množinskim oblikam.

2.1.1 To merilo je nezadostno pri drugoosebnem zaimku, kadar gre za ženski spol, saj je bila dvojska glagolska končnica v 16. stoletju enaka množinski⁸ (-e) (prim. BH 1584: 98 in sl.).

Inu **vy** veifte, de fem iest is vfe moie mozhy **vaiu** Ozhetu slushil (DB 1578: 28b)

Pojdite inu vèrnite fe, vlaka v'fvoje Matere hifho: GOSPVD fturi **vama** miloft, kakòr fte **vy** tém mértvim inu meni fturile (DB 1584: I, 174a)

V tovrstnih primerih je bilo uporabljeno enako merilo kot pri zaimkih v odvisnih sklonih, ki niso nadzorovali ujemanja glagola v povedku, in sicer načelo koreferenčnosti: kot dvojska je bila oblika obravnavana v primeru, ko je bila v neposrednem sobesedilu uporabljena dvojska glagolska oblika, ki jo je nadzoroval koreferenčni osebek (neizraženi, zaimenski ali samostalniški), ob odsotnosti tega pa vsaj ena dvojska zaimenska oblika z enakim nanosnikom.⁹

⁶ Ob z -*dva* okrepljeni imenovalniški obliki drugoosebnega zaimka najdemo v enem primeru tudi glagolsko vez v množini, medtem ko je deležnik ohranil dvojsko končnico; v neposrednem sobesedilu je rabljena tudi iz množine prevzeta oblika dajalnika drugoosebnega zaimka: »**Vy dva** bote reis ta Kelih pyla: kateri jeft pyem, inu bota s'tem Kàrftom kàrfzhena, s'katerim jeft bom kàrfzhen: Ampak fideti na moji defnici inu na moji levici, fe meni ne fpodobi **vam** dati« (TPo 1595: III, 116). Gre za evangelijski odlomek, ki je skoraj v celoti prevzet iz DB 1584, le da je Dalmatin dosledno uporabljal glagole v dvojini: »**Vydva** bota rejs ta Kelih pyla, kateri jeft pyem, inu bota s'tem Kàrftom kàrfzhena, s'katerim bom jeft kàrfzhen: Ampak fedéti na moji defnici inu na moji levici, fe meni nespodobi **vam** dati« (DB 1584: III, 25a). Vendar enkratnost obeh pojavitev z množinsko obliko glagola, in to v dveh delih, kjer so napake in neskladnosti različnih vrst pogoste, ne razveljavi sklepanja A. Derganc (1994: 74), da je okrepitev zaimka s števnikom z obvezno rabo dvojske glagolske oblike okreplila status dvojine.

⁷ Trubar ima na istem mestu še ohranjeno dvojino: »**Midua** fua tudi zhloueka ufimu slu poduershena, koker fte ui« (TT 1557: 378). V splošnem je pri Dalmatinu popolna pluralizacija v primerjavi s Trubarjem pogostejša, vendar najdemo tudi obratne primere, ko je Dalmatin na mestu, kjer je pri Trubarju množina, uporabil dvojino. Natančnejša analiza popolne pluralizacije osebnih zaimkov in primerjava med posameznimi avtorji presega okvir tega prispevka.

⁸ S tem so bili stavki z osebkom ženskega spola tudi odprtejši za vdor množine, medtem ko naj bi izenačitev glagolskih končnic v vseh treh osebah moškega spola v -a nasprotno pripomogla k večji stabilnosti dvojine pri zaimkih (Derganc 1993: 213).

⁹ Posebne težave pri takšnem uvrščanju predstavljajo posamezni primeri iz TPo 1595, kjer prihaja do neenotnosti v glagolskem številu ob istih referentih v neposrednem sobesedilu: »aku bi **ona** nas mogla v'ufe greihe inu framoto perpraviti, tu bi bil **nyu** lufht inu vèfselje. Ampak tu **nyh** gane inu drahti supar nas inu fo nam nervezh fovraht, inu fhkodo obudita ker **ona** moreta« (TPo 1595: I, 274). Zaradi prevladovanja dvojine v odlomku je bil navedeni zgled kljub enkratnemu množinskemu ujemanju uvrščen med dvojske.

2.2 Za ilustracijo rabe obeh meril sta navedena Dalmatinova prevoda odlomka Sir 17,10–18 iz DJ 1575 in DB 1584, ki izkazuje različni stopnji pluralizacije dvojine.

Inu ie obadua ftuaril, vřákiga po **nyu** naturi, inu ie **nyu** ftuaril, po fuojj podobi. On je **nima** byl dal, de ře je **nyu** vře meřsu moralu bati, inu de řo **imeili** řospodouati zhes vřo řuirino, inu zhes ptice. On ie tudi **nima** byl dal pamet, řouori-ene, ozhy, vušheřsa, inu řařtop inu řposnaine, inu ie **nima** obeduuie pokasal, dobru inu řudu. On ie na **niu** vezh kakor na druge řuirine pogledal, debi **ijm** řuoia řreuelika zheřtita della pokasal. On ie **niu** vuzhil, inu **nima** dal eno pořtauo tiga lebna (DJ 1575: 67).

Inu ie obadva řtuaril, vřákiga po **nyu** naturi, inu je **nyu** řtuaril, po řvoji podobi. On je **nym** bil dal, de ře je **nyh** vře meřřu moralu bati, inu de řo imėli řospodovati zhes vřo řvirino, inu zhes ptice. On je tudi **nym** bil dal pamet, řovorje-nje, ozhy, uřheřřa, inu řařtop inu řposnanje, inu je **nym** obadvuje pokasal, dobru inu řudu. On je na **nyh** vezh kakor na druge řvirine pogledal, de bi **jim** řvoje řreveli-ku velizhařřvu pokasal. On je **nyh** vuzhil, inu je **nym** dal eno pořřtauo tiga lebna (DB 1584: II, 159b).

Medtem ko je pri DJ 1575 zaradi řtevilnih koreferenčnih dvojskih zaimkov v neposrednem sobesedilu (kljub enkratni rabi množinskega povedka ob neizraženem osebk u v odlomku, a ne v neposrednem sobesedilu) med dvojske oblike priřteta tudi oblika *jim*, so v DB 1584 vse navedene oblike razen izvinih dvojskih na začetku odlomka zaradi dosledne rabe množine tako pri zaimkih kot pri glagolih uvrřene med množinske.

2.3 Pregled celotnega gradiva je pokazal, da je dvojske paradigme osebnih zaimkov v tem obdobju zaznamovala velika dvojničnost: dvojnice najdemo pri vseh osebah v vseh sklonih.

1. OSEBA	2. OSEBA	3. OSEBA		
		m.	s.	ř.
midva/mi/mi dvej(dvuja)	vidva/vi (vi dvej/dvuja)	ona/onadva/ oni	ona (dvuja)	one (dvej)
naju/najh	vaju/vas/vajh	njiju/njih/njijo, ¹⁰ jih		
nama/nam	vama/vam/vom	njima/njim/njema, jim/jima		
naju/nas/najh	vaju/vas	njiju/nje/njih/ona(s), je/jih		
^p naju/nama/nas/ nami ¹¹	^p vaju/vas	^p njiju/njima/njih		
^p nama/nami	^p vama/vami	^p njima/njimi		

Tabela 2: Paradigma osebnih zaimkov v slovenskem knjiřnem jeziku 16. stoletja.

¹⁰ S pořevnicami so ločene dvojnice istih oblik. Vejica ločuje naglasne in naslonske oblike, ki niso obravnavane kot dvojnice, řaj naslonske oblike predstavljajo posebno paradigmo. Zaradi posebnosti v dvo-jini bodo obravnavane posebej (prim. 3).

¹¹ Oznaka ^p označuje obvezno predlořno rabo v navedenem sklonu.

2.3.1 V primerjavi s praslovansko paradigmo opazimo precejšnje spremembe zlasti v imenovalniku. Do tega obdobja sta se namreč tako pri prvo- kot pri drugoosebnem zaimku obliki izenačili z množinskima, kar je ponujalo možnost za uporabo glagolske množine in popolno pluralizacijo teh stavkov; kot nasprotna težnja sta se pojavila nova dvojinska zaimka, sestavljena iz množinske oblike zaimka in števnik *dva*, ki sta izpolnila nastalo vrzel v dvojinski paradigmi (Jakop 2008: 77). »Množinskima zaimkoma dodan element dvojinskosti je nekako potegnil množinska zaimka nazaj v dvojinsko paradigmo tako pomensko kot oblikovno, saj taki obliki sledi glagol v dvojini« (Derganc 1993: 214). Pod njunim vplivom se je s števnikom okrepljena oblika razvila tudi pri tretjeosebnem zaimku, čeprav je ta ohranil dvojinsko končnico.

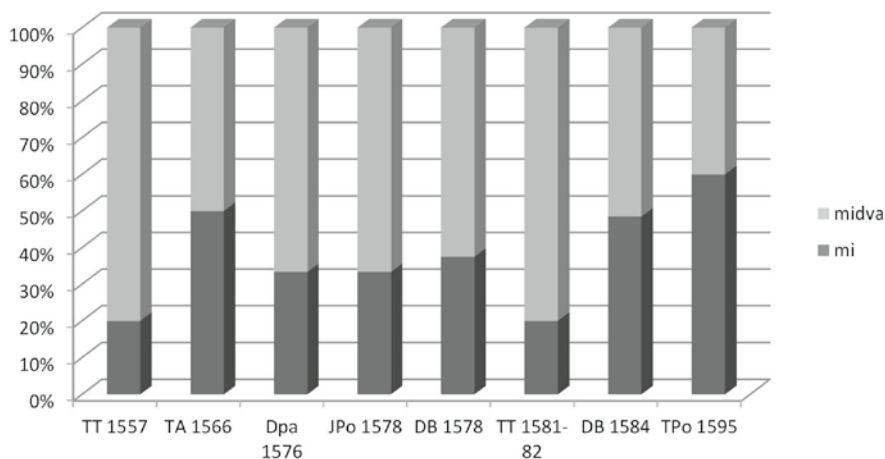
S števnikom podaljšane oblike za vse tri osebe so izpričane že v Trubarjevih najzgodnejših delih.

Tedai prido knemu, Iacop inu Ioannes Zebedeoua fynua, inu prauita, Moifter, **midua** hozhua, de ti tu nama fturish, kar boua tebe proffila (TT 1557: 130)

Iefus prauī knima, Veruita **vidua**, de iefť vama morem tu fturiti (TE 1555: D8a)

Vtim pag kadar **onadua** vun grefta, Pole, tukai perpelaio knemu eniga zhloueka (TE 1555: D8a)

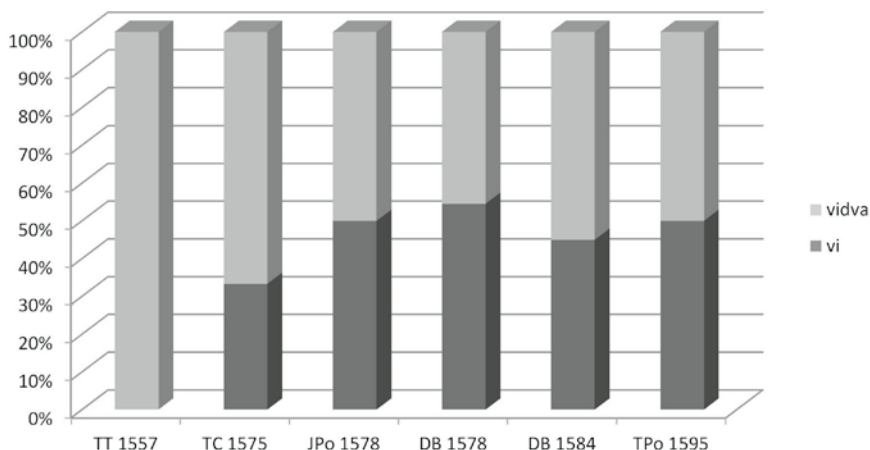
Pri prvo- in drugoosebnem zaimku podaljšani obliki *midva* in *vidva* v splošnem prevladujeta pri vseh avtorjih, pri katerih se pojavljata, vendar sta izključno rabljeni le pri Krelju. V Trubarjevih, Dalmatinovih in Juričičevih delih pa najdemo tudi nepodaljšani obliki *mi* in *vi*. Zlasti prva je v 16. stoletju še zelo pogosta¹² in v petdesetletnem obdobju kontinuiranega razvoja knjižnega jezika ne kaže upada, temveč proti koncu obdobja celo porast rabe v primerjavi s podaljšano obliko *midva*.

Slika 1: Razmerje med podaljšano in nepodaljšano imenovalniško obliko zaimka za 1. os. dv.

¹² Kot edino jo najdemo v TA 1562 in DM 1584; nasprotno je v TL 1561 in TC 1575 rabljena samo oblika *midva*. V vseh primerih gre za posamične pojavitve.

Podobno lahko ugotovimo tudi za obliko *vi*, katere raba se je v drugi polovici obdobja prav tako okrepila: medtem ko pri Trubarju ob močno prevladujoči rabi oblike *vidva* najdemo le en primer oblike brez podaljšave v TC 1575,¹³ pri Juričiču, Dalmatinu (DB 1578, DB 1584) in v TPo 1595 predstavlja okoli polovico pojavitev.

Slika 2: Razmerje med podaljšano in nepodaljšano imenovalniško obliko zaimka za 2. os. dv.

Pri Dalmatinu najdemo nepodaljšano obliko tudi na mestih, kjer je Trubar v svoji izdaji evangelijev uporabil obliko *vidva*.

Iefus pag praui knima, **Vidua** ne ueifta kai proffita. Moreta li vidua pyti ta kelih, kir ieft pyem, inu steim kerftom fe kerftiti, skaterim ieft bom kerszhen? (TT 1557: 131)

Iesus pak je k'nyma rekàl: **Vy** nevéfta, kaj profsita: Moretali ta Kelih pyti, kateri jeft pyem, inu fe puftiti kèrftiti s'tem Kàrftom, s'katerim jeft bom kàrfzhen? (DB 1584: III, 25a)

Živost nepodaljšanih oblik v 16. stoletju kaže tudi opis osebnih zaimkov v Zimskih uricah prostih. Bohorič je v paradigmi za imenovalnik prvoosebnega zaimka navedel »*mi nos duo duae duo, addita voce numerali dva duej dvuja*« (BH 1584: 79), medtem ko je pri drugi osebi uporabil samo obliko *vi* brez podaljšave. Oblike brez podaljšave je uporabljal tudi ob navajanju glagolskih oblik:

mi bova, ve, va šekala, le, la. Nos duo, ae, o fecabimus. **Vi** bota, e, a šekala, ae, a. Vos duo, ae, o, fecabitis (BH 1584: 109)

Sinhrona dvojničnost podaljšanih in nepodaljšanih oblik je razvidna tudi iz opombe h glagolskim oblikam:

V dvojini se k zaimkom – zaradi večje preglednosti in poudarjanja – včasih dodajajo *dva dve dva*, takole: **mi dva** nos duo **mi dve** nos duae **mi dvuja** nos duo v srednjem spolu. Enako: **Vi dva** vos duo **vi dvae** vos duae, **vi dvuja**, s. spol. Enako **Onadva onedve onadvuja** itd. (Bohorič 1987: 133)

¹³ »[V]ti ifti fo bile duei dekli, te fo vkupe gouorile [...] Natu fem nima odgouuril, O **Vi** Curbe, koku **vi** fimeite neframnu lagati, Inu fem nima fto tranzho prtil, Inu onu ie she fđai meni šol, de nyu ne fem fátoshil« (TC 1575: 189).

Kot je razvidno iz Bohoričevega opisa, sta bila v 16. stoletju nepodaljšana dvojninska osebna zaimka za prvo in drugo osebo enaka za vse tri spole, pri podaljšanih pa števnik omogoča razlikovanje po spolu. Zgleda za srednji spol – s števnikom ali brez njega – zunaj slovnice ne najdemo in tudi zgledi za ženski spol so redki; kljub nerazlikovalnosti sta prevladujoče rabljeni nepodaljšani obliki *mi* in *vi*,¹⁴ poleg že navedene Trubarjeve *vi* še nekaj primerov pri Dalmatinu.

V'jutru je rekla ta štarifha h'tej mlajfhi [...] **my** zheve njemu tudi leto nuzh Vina pyti dati, de ti noter gref'h, inu knjemu leshef'h, de od naju Ozheta fême ohranive (DB 1584: I,12b)

My hozheve štabo h'tvojmu folku pojti (DB 1584: I, 147)

vy véfte, de fim jeft is vfe moje mozhy vajmu¹⁵ Ozhetu flushil (DB 1584: I,20b)

Le v enem primeru je v DB 1584 rabljena s števnikom podaljšana oblika *mi dvej*, ki jo najdemo v isti povedi kot nepodaljšano obliko *mi*.

Inu zhes try dny, kadar fim jeft bila rodila, je ona tudi rodila, inu **my** fve bile vkup, de oben ptuji nej bil s'nama v'hifhi, kakòr le **my dvej**¹⁶ (DB 1584: I, 185a)

Tudi podaljšani obliki za moški spol *midva* in *vidva* sta večkrat rabljeni izmenično z nepodaljšanima *mi* in *vi*, kar kaže na zavestno slogovno variiranje različic.

Inu **mi** fua tukai guishnu po prauici, sakai **mi dua** priemleua tu, kar šo nayu dela v Reidna (TT 1557: 249)

Ona šta pak diala: **Midua** negreua tia gori [...] Hozheshli tudi Ludem Ozhy isdreiti? **My** negreua tia gori (DB 1578: 128b)

Ti Moses inu Aaron, sakai hozheta **vidua** ta Folk od nega dela proftiga šturiti [...] Pole, tiga Foka ie vshe preueliku vdesheli, inu **vy** bi ishe nim hotela rezhi prasnouati od nih slushbe (DB 1578: 52a)

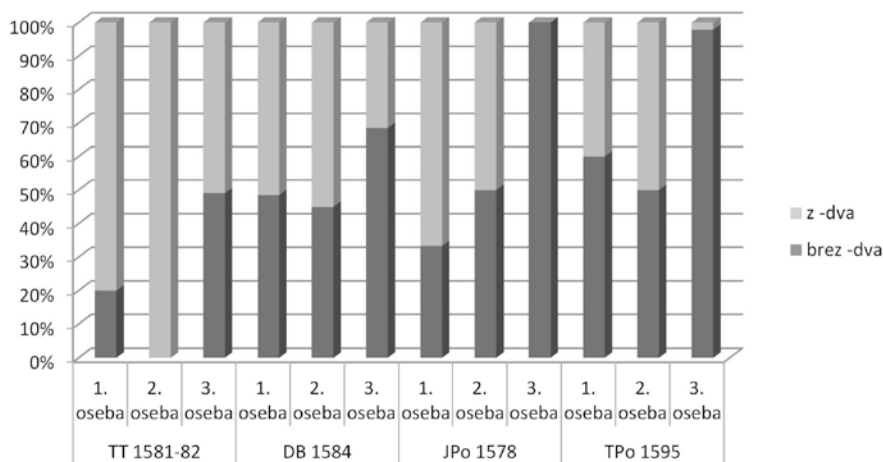
Vy nevéfta, kaj profsita: Moretali ta Kelih pyti [...] **Vydva** bota rejs ta Kelih pyla (DB 1584: III, 25a)

¹⁴ V pregledanem gradivu dvojninskih oblik *me* in *ve* s podaljšavo ali brez nje nisem našla, čeprav Rigler (1968: 65) navaja kot paralelni besedi z refleksoma jata in etimološkega *e vei* : *ve* (*osebni zaimke*), pri čemer pa ne navaja primera.

¹⁵ Škrabec (1994: 106) *vajmu* razlaga kot dajalniško obliko svojilnega zaimka po analogiji z *mojmu*.

¹⁶ Pri Luthru na tem mestu ni rabljen števnik, ampak zaimke *obe*: *wir beide* (LB 1545: I Kr 3,18).

2.3.2 Osebni zaimek za tretjo osebo je v moškem spolu v večini primerov ohranil staro dvojinsko končnico *-a*, ki je bila po zgledu zaimkov za prvo in drugo osebo dvojine lahko podaljšana s števnikom *dva*, vendar je povprečno delež podaljšanih oblik v primerjavi z njima bistveno manjši.

Slika 3: Razmerje med podaljšanimi in nepodaljšanimi imenovalniškimi oblikami dvojinskih osebnih zaimkov.

Trubar je v splošnem približno enakomerno uporabljal tako nepodaljšano kot podaljšano obliko. Nasprotno pri Dalmatinu v večini besedil prevladuje oblika brez števnik, ki jo je kot edino uporabljal tudi Juričič (pri Krelju imenovalniška oblika ni izpričana). Tudi Bohorič je v dvojinski paradigmi in spregatvenih vzorcih uporabljal obliko *ona*, podaljšano je navedel le v že omenjeni opombi o dvojinskih oblikah zaimkov (BH 1584: 109). Tudi v TPo 1595 *ona* močno prevladuje, *onadva* se pojavi le dvakrat, ob tem pa ob dvojinskem glagolu najdemo še dve pojavitvi množinske oblike *oni*, verjetno pod vplivom prvo- in drugoosebnega zaimka.

Kadar ga **ony** pak per teh priateleh inu snanzih nenajdeta, fe **ona** flu pretrafhita (TPo 1595: I, 91)

ony nejmata tudi cilu obeniga saftopa (TPo 1595: III, 117)

Enaka oblika je enkrat uporabljena tudi že v TT 1557.

Oni fe ne fta nikogar bala, obena ftuar nei bila nima fourash (TT 1557: 13b)

2.3.3 Za ženski in srednji spol sta pri tretjeosebneem zaimku v 16. stoletju v dvojini že prevladali množinski končnici: Bohorič je v slovnici navedel obliki *one* (ž.) in *ona* (s.) oziroma s podaljšavo *onedve* in *onadvuja* (BH 1584: 109). V ostalih besedilih je izpričana samo množinski enaka nepodaljšana oblika za ženski spol *one*, oblika z dvojinsko končnico *-i* ni izpričana. V TT 1557 in TT 1581–82 sicer najdemo tudi zvezo *one dvej*, vendar primerjava s prevodnimi predlogami pokaže, da ne gre za razširjeni zaimek, ampak za prevod posamostajenega števnik *dve*:

one duei bote ukupe mleile, ta ena bode vřeta inu ta druga řapuszhena (TT 1557: 225)

Zwo werden malen mit einander / Eine wird angenommen / Die ander wird verlassen werden (LB 1545: Lk 17,35)

Dvej bote vkup mlejle ena bo gori vřeta, ta druga bo pufřzhena (DB 1584: III, 42a)

Podobno velja za zvezo zaimka s řtevnikom *njima dvema* v istih delih:

Potemtoga ře ie on prikafal **nima dueima**, ueni drugi řhtalti, kir řta hodila, inu řta řhla ueno uafř (TT 1557: 153)

Darnach / da **Zween** aus jnen wandelten / offenbart er sich vnter einer andern gestalt / da sie auffř Feld giengen (LB 1545: Mr 16,12)

Potle, kadar řta **dva** is mej nyh hodila, ře je on v'eni drugi řhtalti p'erkasal, kadar řta na pule řhla (DB 1584: III, 29)

2.4 Tudi odvisne sklone zaimkov za vse tri osebe zaznamuje dvojniřnost – redkeje glasovna, pogosteje pa oblikovna.

2.4.1 Kot glasovno dvojnico lahko opredelimo Trubarjevo zaokrořeno pluralizirano dajalniřko obliko *vom*, nareřno posebnost, ki so jo poznejři avtorji nařeloma odpravljali. Med konřnicami pa glasovno dvojniřnost najdemo samo pri Juriřiřu, ki je v rodilniku tretjeosebnega zaimka poleg izvorne oblike *njiju* uporabljal tudi obliko z reducirano konřnico *njijo*:

Inu on ie sginił řpred **nyo** (JPo 1578: II, 11b)

2.4.2 Od dvojnic, ki niso nastale kot rezultat pluralizacije, so rezultat splořnejřih jezikovnih sprememb v 16. stoletju ře dvojne oblike v mestniku, ki je bil v zaimenski paradigmi najbolj nestabilen sklon. ře Trubar je – zlasti ob predlogu *pri* – najverjetneje pod vplivom samostalniřkih sklanjatev prevladujoče uporabljal dajalniřke oblike, čeprav pri njem ře najdemo tudi izvorne dvojsinske oblike:

Ořtani per **nama**, řakai ushe na uezher gre (TT 1557: 252)

Ve tebi Corazin, Ve tebi Betfaida, řakai de bi taka řylna dela vtım Tyru inu Sydonu bila řturiena, koker řo **per uaiu** řturiena, One bi bile nekadaı vtım řhaklu inu vřepelu pokuro giale (TE 1555: E5a)

Inu řta tıga S. Duha, kateri ie **vnyu** prebiual řdobro volo is řebe iřřegнала (TT 1560: d4a)

Sakai **vnima** ře glih tu [...] vuzhi inu piře (TT 1577: 218)

Pri Dalmatinu so dajalniřke oblike ře popolnoma prevladale, izvornih mestniřkih oblik, ki so bile enake rodilniřkim in tořilniřkim, ne najdemo veř.

My bi bily dobru s'nařhim vbuřhtvom sa dobru vseli, tu bi bily enu veliku blagu, de bi naju Syn p'er **nama** bil (DB 1584: II, 149b)

Nejli naju řerze **v'nama** gor'elu, ker je on s'nama na poti govuril (DB 1584: III, 46b)

Pri ostalih avtorjih mestnik ni izpriřan.

2.4.3 Pri Dalmatinu se v Bibliji v rodilniku in tožilniku dvojine tretjeosebnega zaimka pojavlja tudi oblika *nju*. Če domnevamo, da ne gre zgolj za zapis običajne oblike *njiu*,¹⁷ jo lahko po Ramovšu (1952: 91) razlagamo iz naslonske oblike *ju* z dodajanjem vzglasnega *n*- po vzorcu *jih* - *njih*.

nju Synuve inu Hzhere podavio (DB 1584: II, 71b)

ona je **nju** puftila, inu ona fta fhla (DB 1584: I, 120b)

Tovrstno razlago otežuje dejstvo, da naslonska oblika *ju* v 16. stoletju ni izpričana (prim. 3).

2.4.4 Med dvomljivimi dvojnicami je tudi Trubarjeva enkratna raba dajalniške oblike tretjeosebnega zaimka *njema* v TT 1557, kjer bi lahko šlo za prehod e-jevskega elementa iz edninskih oblik *njega*, *njemu*.

Kadar ie pag enu shturmane od tih Aydou inu ludou inu od tih nih Višših bilu gori vftalu, de bi **nema** fylo bili sturili, inu nyu skamenem poßfuli (TT 1557: 378)

Da je šlo za napako in ne pravo dvojnico, bi kazalo dejstvo, da je v ponovni izdaji evangelijev leta 1581–82 Trubar obliko popravil v običajno *njima*.

Kadar ie pag enu shturmane od tih Aydou inu od tih nih višših bilu gori vftalu, de bi **nima** fylo bili sturili, inu nyu skamenem poßfuli (TT 1581–82: I, 537)

2.4.5 Na meji med dvojino in množino je tudi rodilniška (in pri prvoosebnem zaimku tudi tožilniška) oblika zaimkov za prvo in drugo osebo dvojine *najh* in *vajh*¹⁸, ki ju je Bohorič navedel v zaimenski paradigmi v svoji slovnici, sicer pa v protestantskih delih 16. stoletja nista izpričani.

Ramovš (1952: 84) ju razlaga kot staro dvojinsko obliko z množinsko končnico,¹⁹ pri čemer naj bi do križanja prišlo po redukciji in opuščanju dvojine. Obliki poznajo tudi nekateri govori v Savinjski dolini in Zasavskem kotu.

2.5 Množinske oblike v dvojinskih kontekstih²⁰ tudi v primerih, ko ni šlo za popolno pluralizacijo, najdemo v vseh odvisnih sklonih zaimkov za vse tri osebe z izjemo rodilnika prvoosebnega zaimka. Vendar pa je njihova raba po posameznih sklonih in delež v primerjavi z izvornimi dvojinskimi oblikami pri vseh treh osebah različna, razlikuje pa se tudi pri posameznih avtorjih.

¹⁷ V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se je sklop *nj* + *ij* zapisoval z <ni>, <ny> in v nekaterih primerih tudi z <nj>. Pri Dalmatinu je zapis <nj> zelo redek, zato je mogoče domnevati, da bi šlo za posebno obliko. Nasprotno so bili primeri zapisa *nju* v TPo 1595 interpretirani kot običajna oblika *njiu*, saj je tam zapis <nj> za *nj* + *ij* relativno pogost. Prim. Jelovšek 2014: 59–76 in tam navedeno literaturo.

¹⁸ Oblika *vajh* je navedena samo v rodilniku, v tožilniku najdemo samo obliko *vaju* (BH 1584: 79).

¹⁹ *Najh* in *vajh* najdemo tudi v Bohoričevi množinski zaimenski paradigmi kot dvojnici ob izvornih rodilniških oblikah *nas*, *vas* (ti sta v paradigmi navedeni pri ločilniku s predlogom *od*); slednji sta pri obeh izvornih zaimkih edini obliki tudi v tožilniku.

²⁰ Izraz *množinske oblike v dvojinskem kontekstu* se v tem prispevku uporablja za pojavitve, kjer je dvojinskost tudi oblikovno razvidna prek glagolskega ujemanja ali koreferenčnih izvorno dvojinskih zaimkov. Oblike, kjer je dvojinski pomen mogoče razbrati iz konteksta, a njihova dvojinskost ni potrjena, se obravnavajo kot primeri popolne pluralizacije in niso bile vključene v dvojinsko paradigmo.

2.5.1 Tako so pri Trubarju v splošnem množinske odvisne oblike pogostejše pri drugoosebnem zaimku, pri Dalmatinu pa pri prvoosebnem. Pri obeh imajo najmanjši delež pri tretjeosebnem zaimku,²¹ pri vseh treh zaimkih pa ne presegajo 25 odstotkov pojavitev. Nasprotno najdemo pri Juričiču množinske oblike najpogostejše pri tretjeosebnem zaimku, kjer predstavljajo kar 45 odstotkov pojavitev, medtem ko pri prvoosebnem zaimku v dvojinskem kontekstu najdemo le eno množinsko obliko, pri drugoosebnem pa je v le dveh pojavitvah v odvisnem sklonu obakrat rabljena dvojinska oblika. V Trubarjevi Postili (enako kot v ostalih Trubarjevih delih) množinske oblike najpogostejše najdemo pri drugoosebnem zaimku, najredkeje pa pri tretjeosebnem, vendar je zaradi majhnega števila pojavitev njihov delež precej višji – tako pri drugoosebnem predstavljajo skoraj polovico pojavitev.

2.5.2 Razlikuje se tudi raba množinskih oblik po sklonih (prim. Tabela 2).

	1. OSEBA	2. OSEBA	3. OSEBA
TRUBAR	posamične pojavitve v tožilniku in orodniku, v mestniku oblika <i>nami</i> iz orodnika mn.?	več pojavitev v dajalniku, ena v tožilniku, ki je v naslednji izdaji spremenjena v dvojinsko	pogosta raba (TT 1581-82 okoli 15 % pojavitev) v roditeljskem (svojinem), manjše število pojavitev v dajalniku, tožilniku in orodniku
KRELJ	samo dvojinske oblike	samo dvojinske oblike	samo dvojinske oblike
DALMATIN	posamične pojavitve v vseh sklonih razen roditeljskem	posamične pojavitve v dajalniku, tožilniku in orodniku, edina oblika v mestniku	posamične pojavitve v vseh sklonih, najpogostejše v tožilniku in mestniku
JURIČIČ	prevladujejo podedovane dvojinske oblike, le en primer množinske v dajalniku	samo dvojinske oblike	v roditeljskem in tožilniku prevladuje množinska oblika <i>njih</i> , v dajalniku je precej pogostejša izvirna oblika <i>njima</i> , pojavlja pa se tudi množinska <i>njim</i> ; mestnik ni izpričan
TPo 1595	množinska dvojnica v dajalniku kot edinem izpričanem odvisnem sklonu	posamične pojavitve v roditeljskem in dajalniku; mestnik ni izpričan	posamične množinske oblike v roditeljskem in tožilniku, v dajalniku in orodniku samo izvirne dvojinske; mestnik ni izpričan

Tabela 2: Raba množinskih oblik po sklonih pri posameznih avtorjih.

²¹ Vendar je pri tretjeosebnem zaimku skupno število pojavitev tako pri Trubarju kot pri Dalmatinu bistveno višje (okoli 500) kot pri prvo- (Trubar 35, Dalmatin 71) in drugoosebnem zaimku (Trubar 46, Dalmatin 99), zato je absolutno število tretjeosebnih množinskih oblik najvišje.

Ker je v tem obdobju v samostalniški a-sklanjatvi, ki je imela razvojno velik vpliv na osebne zaimke,²² v roditelstvu in mestniku že prevladala množinska končnica,²³ bi pričakovali, da bo največ pojavitev množinskih oblik v teh dveh sklonih, a celotno gradivo tega ne potrjuje. Tako je roditelstvo prvoosebnega zaimka edini sklon, kjer množinska oblika v dvojniki rabi v obravnavanih besedilih ni izpričana, in tudi pri drugosebnem zaimku pri Trubarju ne najdemo množinskih oblik, pri Dalmatinu pa je njihov delež manjši kot v drugih sklonih, medtem ko pri TPo 1595 ne odstopa od povprečja.

Le pri tretjeosebnem zaimku pri Trubarju in Juričiču opazamo nekoliko pogostejšo rabo množinskih roditeljskih oblik v primerjavi s splošnim stanjem. V večini primerov zaimke izraža svojino,²⁴ čeprav tudi v tem pomenu prevladuje izvorna dvojninska oblika vsaj pri Trubarju, pri katerem sta izvorna in množinska oblika v besedilu pogosto sopostavljeni.

Ioshef, Maria, vľaku leitu ob Veliki Nozhi grefta **knih** Fari Vierufalem, Inu Criftusa **nyu** Synu [...] tudi tiakai pelata (TR 1558: C3a)

ta hozhta tukai ozhitu **nih** Sakonsko oblubo ľpofnati, inu ľe vkupe porozhiti [...] de nima **knyu** Sakonu Gofpud Bug ľuio Gnado inu shegen da (TO 1564: 134b = TC 1575: 463)

Inu **nyu** teleľľa bodo eni od tih shlaht [...] gledali, Inu **nih** teleľľa ne bodo puľtili vgrobe poloshiti, Inu ty, kateri na ľemli prebiuaio, ľe bodo zhes nyu vefľeli (TT 1577: 342)

Sočasna raba obeh oblik v isti povedi kaŹe na slogovno izrabo dvojniničnosti, ki je nedvoumno izpričana tudi v nekaterih pesmih, kjer je bil zaradi njune raznozloŹnosti pri izboru odločilen zlogovni verz.²⁵ Tako najdemo v TC 1574 množinsko roditeljsko obliko, ki izraŹa svojino, v TP 1575 pa se v istem sklonu in v enakem pomenu zaradi potreb verza pojavljajo samo izvirne dvojninske oblike.

Smert, Vrag ľta Leben vmuri-
la, v'tim ľta **nih** praudio sğubila
(TC 1574: 117)

Stem ľta Vrag, Smert praudio
nyu, Zhes vľe Verne ľğubila (TP
1575: A4a)

Zaradi potreb zlogovnega verza najdemo izvorno dvojninsko obliko rabljeno tudi v kontekstu, kjer je sicer sindetična dvojina²⁶ popolnoma pluralizirana.

Aku POLIDOR MERZHENIK Tebe slu oblagaio, Steim **niju** Bogu Sludiu, **Nih** zoll, zhinsh ľueiftu daio (TPs 1579: A3b)

Tudi v mestniku, ki je po Tesniertju najbolj podvrŹen pluralizaciji, pri Trubarju iz množine prevzete oblike niso pogostejše kot v drugih sklonih, nasprotno, pri drugo- in tretjeosebnem zaimku je v redkih izpričanih primerih rabil samo izvirne

²² Po Nahtigalu (1952: 57) na a-jevsko sklanjatev spominja veĹ kot tretjina sklonskih oblik osebnih zaimkov.

²³ Ramovš 1952: 71.

²⁴ Izjemoma množinsko obliko najdemo tudi ob predlogu *od*: »Inu ona ľta tudi nim praula, kai ľe ie bilu ľğudilu na tim potu, inu koku ie bil od **nih** ľpofnan, is tiga kruha lomlenia« (TT 1557: 253).

²⁵ Tovrstna raba ni omejena le na roditelstvo tretjeosebnega zaimka, najdemo tudi primere v drugih sklonih, npr. dajalniku: »Shnim ye ľtuarill ľemľlo, nebu [...] Moľha potle to ľheno Inu ye vkupe porozhill, Vľo ľtuar ye nima ifrozhill, de ima **nim** ľľuľhiti« (TC 1550: 146).

²⁶ Sindetična dvojina se nanaša na dve osebi ali predmeta, povezana z veznikom *in* (Derganc 1993: 210).

dvojinske oblike; le pri prvoosebnem zaimku najdemo ob predlogu v obliko *nami*, enako orodniku množine.

oni tudi **unami** enu bodo, De ta fueit veruie, de fi ti mene poslal (TT 1557: 315)

Čeprav se pri protestantih v poznejših delih v množini pojavlja tudi raba orodniške oblike v mestniku,²⁷ gre na tem mestu verjetneje za tiskarsko napako, saj je v TT 1581–82 uporabljena dvojinska oblika *nama*.

oni tudi **vnama** enu bodo (TT 1581–82: I, 447)

Pri Dalmatinu je iz množine prevzeta oblika v mestniku pogostejša: pri prvo- in tretjeosebnem zaimku predstavlja približno polovico pojavitev in tudi pri drugoosebnem zaimku je edina pojavitev množinska.

VE tebi Chorazin, ve tebi Betfaida: Sakaj kadar bi takova della v'Tyri inu v'Sidoni fe bila godila, katera fo pèr **vas** šturjena, one bi bilé nekada v'shakli inu v'pepli fedéle, inu pokuro šturile. Ali vľaj bo Tyru inu Sidoni lashej v'ľodbi, kakòr **vama**²⁸ (DB 1584: III, 37a)

Pri ostalih protestantskih avtorjih mestnik dvojinskih osebnih zaimkov ni izpričan.

Zlasti pri tretjeosebnem zaimku je bila množinska oblika pogosto rabljena tudi v tožilniku, posebej pri Juričiču, v manjši meri pri Dalmatinu. Pri tem je Juričič izključno, Dalmatin pa občasno uporabljal iz roditeljske prevzete obliko *njih*, ki kaže na postopno napredovanje roditeljsko-tožilniškega sinkretizma tudi v tožilnik množine tretjeosebne zaimka, kjer je bila v 16. stoletju prevladujoče še ohranjena izvirna oblika *nje*.

3 Naslonske oblike

V nasprotju z naglasnimi oblikami so bile v 16. stoletju v dvojinskih kontekstih rabljene skoraj izključno iz množine prevzete naslonske oblike tretjeosebne zaimka. Pri Trubarju, ki je na splošno redko uporabljal naslonske oblike (prim. Jelovšek 2014: 193–208), najdemo le Tmn. *je* v TC 1550, ki jo je uporabljal tudi Dalmatin.

Tu Ime/ Adam/ pomeni zhlouik/Eua/ pomeni fhina/ nima Bug šturi ľukne/ inu **ye** is paradyľha pahne (TC 1550: (9b))

Tudi Krelj je v tožilniku in tudi roditeljski uporabljal iz množine prevzeto naslonsko obliko, in sicer izvirno roditeljsko *jih*

Poprei ni ôtel **ijh** sa fvoie štarifhe šposnati, kaku da pak ľada shnijma tako pokoran gre (KPo 1567: LXIIIb)

Inu fo ijma [...] pomagali, trofhtali **ijh** inu blagoflovili (KPo 1567: XL)

²⁷ Gre za nekaj pojavitev v TPo 1595, kjer je prav tako ob predlogu v pri prvoosebnem zaimku rabljena orodniška oblika *nami*, npr. »Tukaj **vnami** ta nalha pamet, mešu inu kry ne pozhiva« (TPo 1595: II, 62). Po Ramovšu (1971: 51) gre za Savinčevo ljubljansko narečno posebnost, ki popolnoma ustreza današnji ljubljanski obliki *pr nam*, le da končni *i* še ni reduciran.

²⁸ Mestniško obliko *vas* najdemo tudi v vzporednem odlomku Mt 11,21–22, vendar je tam tudi dajaljska oblika množinska, zato sta obe v skladu s sprejetimi načeli uvrščeni v množino. Pri Trubarju je na istih mestih v obeh primerih rabljena izvirna dvojinska mestniška oblika: *per uaiu* (TE 1555: E5a), *uuiiu* (TT 1557: 198), pri dajaljskih oblikah pa je stanje enako kot pri Dalmatinu: *vom* (TE 1555: E5a), *uama* (TT 1557: 198).

Dvojinska naslonska oblika *ju* v rodilniku in tožilniku v 16. stoletju ni izpričana, najdemo pa dajalniško obliko *jima*, kot je razvidno iz zadnjega Kreljevega zgleda. Enako obliko najdemo še pri Juričiču, in sicer ne na enakem mestu kot pri Krelju (na istih mestih je uporabil naglasno obliko *njima*), ampak v tretjem delu postile, kjer ni imel Kreljeve predloge.

ktemu **ijma** bo tudi zhaftno plazheno ali lonano (JPo 1578, III: 127b)

Nasprotno je Dalmatin v dajalniku uporabljal samo naglasne oblike.

4 Sklep

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja je dvojinske paradigme osebnih zaimkov zaznamovala dvojničnost tako v imenovalniku kot v odvisnih sklonih. V imenovalniku bi glede na nadaljnji razvoj in stanje v sodobni slovenščini, kjer so prevladale podaljšane oblike, pričakovali, da bo že v obravnavanem gradivu opazen postopen porast v njihovi rabi v primerjavi z nepodaljšanimi oblikami, vendar je bil razvoj vsaj deloma obraten oziroma avtorsko pogojen. Kljub temu so bile opazne razlike med prvo- in drugoosebnim zaimkom, kjer je bila nepodaljšana oblika enaka množinski, in tretjeosebnim, ki je v moškem spolu tudi v nepodaljšani obliki ohranjal razlikovanje med dvojino in množino – pri slednjem je bila podaljšana imenovalniška oblika rabljena redkeje. Nasprotno je bila pri vseh treh zaimkih, kadar so izražali ženski spol, kjer bi podaljšava s števnikom omogočala razlikovanje po spolu (pri 3. osebi pa tudi ločitev od homonimne množinske oblike), skoraj vedno rabljena nepodaljšana oblika.

Pri odvisnih sklonih bi pričakovali močnejšo pluralizacijo v rodilniku in mestniku, kjer so pri samostalnikih pretežno že prevladale množinske oblike, a celotno gradivo tega ne potrjuje. Pri večini avtorjev so množinske oblike v vseh sklonih predstavljale redkeje dvojnice. Izjema so sicer redko rabljene naslonske oblike, kjer so v rodilniku in tožilniku rabljene samo iz množine prevzete oblike, pri dajalniku pa najdemo dvojinsko naslonsko obliko pri Krelju in Juričiču.

Sklenemo lahko, da je bila pluralizacija osebnih zaimkov v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja izredno neregularen proces večinoma brez jasno prepoznavnih tendenc, je pa ob drugih splošnih procesih (izenačevanje mestniške in dajalniške oblike, napredovanje kategorije živosti itd., deloma redukcija) vplivala na nastanek številnih dvojnic v dvojinski paradigmi osebnih zaimkov, ki pa jih očitno avtorji v 16. stoletju niso občutili kot moteče, saj so jim v posamičnih primerih omogočale tudi stilistično variiranje oblik.

VIRI IN LITERATURA

BH 1584 = Adam BOHORIČ, 1584: *Arcticae horulae succifivae*. Wittenberg.

DB 1578 = Jurij DALMATIN, 1578: *BIBLIE, TV IE, VSIGA SVETIGA PISMA PERVI DEIL*. Ljubljana.

DB 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *BIBLIA*. Wittenberg.

- DJ 1575 = Jurij DALMATIN, 1575: *JESVS SIRAH*. Ljubljana.
- DM 1584 = Jurij DALMATIN, 1584: *KARSZANSKE LEPE MOLITVE*. Wittenberg.
- JPo 1578 = Jurij JURIČIČ, 1578: *POSTILLA*. Ljubljana.
- KPo 1567 = Sebastijan KRELJ, 1567: *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg.
- LB 1545 = Martin LUTHER, 1545: *Biblia, das ist die gantze Heilige Schrifft/ Deudsch auff's new zugericht Martin Luther*. Wittenberg. Dostopno na: www.biblija.net.
- TA 1550 = Primož TRUBAR, 1550: *Abecedarium vnd der klein Catechismus*. Tübingen.
- TAr 1562 = Primož TRUBAR, *ARTICVLI OLI DEILI, TE PRAVE STARE VERE KERSZHANSKE*, Tübingen.
- TC 1550 = Primož TRUBAR, *Catechismus*, Tübingen.
- TC 1574 = Primož TRUBAR, *TA CELI CATEHISMVS*, Tübingen.
- TC 1575 = Primož TRUBAR, 1575: *CATEHISMVS SDVEIMA ISLAGAMA*. Tübingen.
- TE 1555 = Primož TRUBAR, 1555: *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen.
- TL 1561 = Primož TRUBAR, 1561: *SVETIGA PAVLA TA DVA LISTY*. Tübingen.
- TO 1564 = Primož TRUBAR, 1564: *CERKOVNA ORDNINGA*. Tübingen.
- TP 1575 = Primož Trubar, 1575: *Try Duhouske peifsni*. Tübingen.
- TPo 1595 = Primož TRUBAR, 1595: *HISHNA POSTILLA*. Tübingen.
- TPs 1579 = Primož TRUBAR, 1579: *TA PERVI PSALM SHNEGA TRIIEMI ISLAGAMI*. Tübingen.
- TT 1557 = Primož TRUBAR, 1557: *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
- TT 1560 = Primož TRUBAR, 1560: *TA DRVGI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen.
- TT 1581–82 = Primož TRUBAR, 1581–82: *TA CELI NOVI TESTAMENT*. Tübingen.
- Vlg = *Vulgata*. Dostopno na: www.biblija.net.

- Peeter ARUMAA, 1985: *Urslavische Grammatik 3: Formenlehre*. Heidelberg: C. Winter.
- Robert S. P. BEEKES, 1995: *Comparative Indo-European linguistics: An introduction*. Amsterdam, Filadelfija: J. Benjamins Publishing Company.
- Adam BOHORIČ, 1987: *Arcticae horulae succisivae = Zimske urice proste*. Prev. in spr. študijo napisal J. Toporišič. Maribor: Obzorja.
- Aleksandra DERGANČ, 1993: Spremembe nekaterih dvojinskih oblik in zvez v slovenščini in ruščini. *Slavistična revija* 41/1. 209–18.
- Aleksandra DERGANČ, 1994: Some specific features in the development of the dual in Slovene as compared to other Slavic languages. *Linguistica* 34/1. 71–80.

- , 1996: Nekatere paralele v zgodovini dvojine v slovanskih jezikih. *32. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Zbornik predavanj*. Ur. A. Derganc. Ljubljana: FF. 7–16.
- Stjepan Ivšić, 1970: *Slavenska poredbena gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tjaša JAKOP, 2008: *Dvojina v slovenskih narečjih*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- , 2010: Dvojinske oblike v delih protestantskih piscev. *Reformacija na Slovenskem*. Ur. A. Bjelčević. Ljubljana: FF (Obdobja, 27). 357–69.
- Alenka JELOVŠEK, 2014: *Osební zaimki v jeziku slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja: Doktorska disertacija*. Ljubljana.
- Ranko MATASOVIĆ, 2008: *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Majda MERŠE, 2001: Popolni izpisi del slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja in zamisel slovarske predstavitve besedja. *450-letnica slovenske knjige in slovenski protestantizem*. Ur. M. Kerševan. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 128–50.
- Rajko NAHTIGAL, 1952: *Slovanski jeziki*. Ljubljana: DZS.
- Johanna NICHOLS, 2006: Diversity and Stability in Language. *The Handbook of Historical Linguistics*. Ur. B. D. Joseph, R. D. Janda. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.
- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika: Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. Fr. Ramovša v l. 1947/48, 48/49*. Ljubljana: Univerzitetna študijska komisija, DZS.
- , 1971: *Zbrano delo* 1. Ur. T. Logar, J. Rigler. Ljubljana: SAZU.
- Jakob RIGLER, 1968: *Začetki slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: SAZU.
- Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- Alenka ŠIVIC DULAR, 2006: Slovensko va v kontekstu slovenskih in slovanskih osebnih zaimkov za dvojino. *Jezikoslovni zapiski* 12/1. 7–27.
- Stanislav ŠKRABEC, 1994: *Jezikoslovna dela* I. Ur. J. Toporišič. Nova Gorica: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Lucien TESNIÈRE, 1925: *Les formes du duel en slovène*. Pariz: Librairie ancienne Honoré Champion.

SUMMARY

The distinguishing feature of the paradigms of dual personal pronouns in Slovene literary language is variation. In the first- and second-person nominative, the new forms *midva* and *vidva*, reinforced with the numeral *dva*, were predominantly used besides the older *mi* and *vi*, which are identical to the plural pronouns. In the 16th century the newer, reinforced, forms were used more frequently, but the older forms

were preserved as unmarked variants and their frequency even increased towards the end of the century. The third-person pronoun—where the old Slavic form *ona*, distinctive from the plural, was preserved—was also reinforced with the numeral, but the form *onadva* was less frequent. The feminine nominative forms of all three persons were identical to the plural forms and were rarely reinforced with the numeral, although that would enable gender and number distinction.

In oblique cases—except for rare phonologically reduced variants, e.g., *vom*, *nji**o*—the majority of variants arose from the gradual pluralization of the dual. Their use in specific cases and their frequency, compared to the original dual forms, however, are different for first-, second-, and third-person pronouns and also vary by authors. As plural endings had already been in use in the genitive and locative of the nominal a-stem declension—which had historically greatly influenced the pronominal declension—more frequent use of plural forms in those cases would have been expected for the personal pronouns as well, but the analysis did not confirm that thesis. Among variants that did not arise through pluralization, dative forms in the locative (which proved to be the least stable case among personal pronoun paradigms) are most frequent. The variants of personal pronoun forms were also used for stylistic purposes.